لێکەوتەی ڕیفۆڕم

ڕزگار بەهاری

«
مێژووی کورد ئاوێتەیە لە خەبات و خوێن دان بە چەشنێک کە ڕۆژژمێری پڕە لە تراژیدیای ژینۆساید و کۆمەڵکوژی؛ ڕەنگە کەمتر گەلێک بەمشێوەیە خاوەن مێژوویەکی پڕ لە ئازار بووبێت بەڵام ئێستاکە خاوەن کیان و دەسەڵاتی خۆیانن. دەشێ هەر تاکێکی کورد لەخۆی بپرسێت هۆکاری هاتنەئارای وەها ڕەوشێک چەندە پێوەندیی بە هاوکێشەی دەرەکیەوە هەیە و هاوکات چەندە کورد بەگشتی و دەسەڵاتی سیاسی بەتایبەتی تاوانبارە لێی.
»

هاوکێشە جیهانییەکانی هاوچەرخ لەخۆیدا و بەبێ دەستێوەردانی گەلان پێک نەهاتووە، بەڵکوو خواست و پێویستی بۆ دارشتنەوەی قەوارەی نوێ، گەلان و پێکهاتەکانی هان داوە بەردەوام خۆیان نۆژەن بکەنەوە و لەمنێوەدا، سیستمگەلێکی گەورەتر، هەوڵی تواندنەوەی لایەنی دیکە دەدەن کە قەوارە و هێزیان لاوازترە. هاوکێشەکانی چەند سەدەی ڕابردوو کە زلهێز و داگیرکەران ڕۆڵی سەرەکییان لە دیاریکردنیاندا هەبووە، ڕێگر بوون لەوەی کورد ببێتە دەوڵەت و کیانێکی سەربەخۆی هەبێت بەڵام وەک ئاماژە درا، «خواست» و «پێویستی» کاریگەرە لە دارشتنەوەی سەرلەنوێی چارەنووسی گەلان و پێکهاتەکەن؛ یان دەکرێت ڕوونتر بڵێین گەلی کورد کە هەوڵ بۆ گەیشتن بە خواستەکانی دەدات، لە ئاکامدا گۆڕانکاری بەسەر هاوکێشەکاندا دەهێنێت، چونکە ئەمە خواستی نەتەوەیەکە و قەوارەی جیهان بەردەوام لەئاکامی تەقەلای گەلانی وەک کورد خۆی نۆژەن دەکاتەوە.

مێژوو پڕە لە چیرۆکی ئەو دەسەڵاتانەی تەکرەهەند و پێداگر بوون لە سەپاندنی یەک ئایدۆلۆژیا و پشتگوێخستنی گەلەکانیان بەڵام درەنگ یا زوو کۆتاییان پێ هاتووە و هاوکات تەمەنی ئەو دەسەڵاتانەی بە ویست و خواستی ڕۆژی خەڵک، خۆیان نوێ کردبێتەوە درێژتر و بەردەوام بووە. هەرچەندە کۆلۆنیالیزم بە شێوازی ئەمڕۆیی بەردەوامە، بەڵام ئەگەر هەندێک وڵاتانی زلهێزی داگیرکەر، بە چەشنی ڕابردوو لە کۆلۆنیالیزم بەردەوام دەبوون، پەراوێز دەخران و هاوکات، ئەگەر گەلانی بەکۆلۆنیکراو، بەدەستی ئەم وڵاتانە تەقەلای خۆڕزگارکردنیان نەکردبا، ئێستاکە خاوەنی وڵاتی سەربەخۆ نەدەبوون.

لە دەسەڵاتێکی دیکتاتۆری هاوشێوەی ئێراندا کە مەترسیی ڕاپەڕین و ڕووخانی لەسەر بێت، چاکسازی و ڕیفۆرم شێوازێکە لە ئاڵوگۆڕی سیستەمی سیاسی و دەروازەی تێپەڕین بەم دۆخەدا بە کەمترین تێچوو. وەها کە دیتمان ڕەوتی ڕیفۆرم ناسراو بە «اصلاحطلبی»، بە هۆکاری چەقبەستوویی سیاسی شکستی هێنا و لە داهاتوودا و لەکاتی گۆڕینی سیستمدا، هەردوو لایەنی خەڵک و دەسەڵات تێچووی زۆری بۆ دەدەن؛ بەڵام بابەتێک کە ڕوونە ئەوەیە کە بەهۆی نەبوونی ڕیفۆرم، دەسەڵاتی ئێران لەڕووی سیاسی و ئایدۆلۆژییەوە شکستی هێناوە و لە داهاتووشدا بە کردەوە شکست دەهێنێت و ناوی دەچێتە مێژووەوە. ڕیفۆرم و خۆ نوێکردنەوە (لە ئایدۆلۆژیا و ستراتیژییەکی هەڵە)، کەمتێچووترین و هاسانترین ڕێگەیە بۆ ڕزگار کردنی حیزب و دەسەڵاتێک لە تێکچوون و بەئەنجامگەیاندنی خواستەکانی گەلێک، بە شێوازێکی نوێ.

لە هەڵسەنگاندنی ڕژێمی ئێران لەگەڵ حیزبەکان لەبواری سەربازی، هەژموون و سیاسیدا، ڕژێمی تاران لەڕووی سەربازییەوە هەڵکشانی هەبووە بەڵام لەبواری هەژموون و سیاسیدا لەوپەڕی لاوازیدایە. لەکاتێکدا حیزبەکان بەهۆی نەبوونی سەرچاوەی داهاتی بەهێز، لەبواری چەکوچۆڵەوە پێشکەوتنێکی ئەوتۆیان نەبووە، بەڵام لەڕووی سیاسی و هەژموونەوە جێگە و پێگەیان لەناو کۆمەڵانی کوردستاندا بەهێزترە.

هەرچەند ڕژێمی ئێران چوار دەیە پێشتر توانی لەڕووی سەربازییەوە حیزبە کوردییەکان ناچار بە پاشەکشێ بۆ ناو خاکی باشووری کوردستان بکات، بەڵام چونکە لەڕووی سیاسییەوە شکستی هێناوە، دەکرێ وەک دەرفەتێک ببیندرێت بۆ حیزبەکانی ڕۆژهەڵات (لەگەڵ بەهێزکردنی لایەنی سەربازی)، ئەو نابەرابەرییە لە ڕووەکانی دیکەی وەک بواری سیاسی و دیپلۆماسی چڕتر بکرێتەوە. حیزبە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵات، وەکوو پێویست لەم کاتەدا کە ڕژێم لەڕووی سەربازییەوە لە ناووە و دەرەوە لاوازە، کەڵکیان وەر نەگرتووە و

ئەگەری هەیە پاش ئاڵوگۆڕ بەسەر سیستەمدا، ئەرکەکانیان قورستر بێت؛ چونکە لە داهاتوودا هەر سیستمێک لە تاران پێک بێت، پەیوەندیی بەهێزتری لەگەڵ وڵاتان دەبێت و کارتەکانی بەردەستی حیزبە کوردییەکان ئاڵوگۆڕی بەسەردا دێت.

تایبەتمەندیی پرسی گەلی کورد لەوەدایە کە یەکلایی کردنەوەی چارەنووسی، پەیوەندیی بە ساڵەکانی ۱۹۲۳ و پاش شەڕی جیهانیی یەکەمەوە هەیە بەڵام ناچارە ئێستا و لە مێژووی هاوچەرخدا کە سنووری وڵاتان بە نێودەوڵەتی کراون و دەوڵەت-نەتەوەکان دەسەڵاتدارن، مافی خۆی بسێنێت یان بە واتایەک لە جیهانی ئەمڕۆدا، گەلی کورد ململانێی زیاتر لە سەدەیەک پێش ئێستا دەکات، لەگەڵ هێزە ناوچەیی و ڕۆژاواییەکان. ئەم تایبەتمەندییەی پرسی کورد، ستراتیژیی ناوازە دەخوازێت بۆ ئەوەی لانیکەم هاوسەنگیی هێز لەقازانجی خۆی بگۆڕێت. لەم دۆخەدا دیتنەوەی ڕێگەچارەیەک کە هێز و گەلانی ناوچەکە و دەوڵەتانی ڕۆژئاوا پێمل یان هاوئاهەنگ بە خواستەکانیان بکات، خوازیاری تەگبیری ژیرانە و پلانی پوختەیە.

تایبەتمەندییەکی دیکەی خەباتی حیزبی لەوەدایە کە لەگەڵ هێشتنەوەی هێزی سەربازی وەک ئامرازی گوشار، ناچارە وەک هێزێکی ئاشتیخواز دەربکەوێت و ئەمەش بەبێ چالاک کردنی بەشی سیاسی و دیپلۆماسی بەرهەم نایەت. هاوکات لەگەڵ ئەو تایبەتمەندییە، یاسا و ڕێسای جیهانی ئەمڕۆ دژی شەڕی چەکدارییە و لەکاتێکدا جەخت لە ململانێی سیاسی دەکرێتەوە کە داگیرکەران ئامادە نابن لایەنی سیاسیی کوردی بە فەرمیی بناسن. لە وەها ڕەوشێکدا جگە لەو خەباتگەلەی ئێستا لەئارادایە، دەبێت حیزبی سیاسیی کوردی، باڵی دیپلۆماسی بەهێز بکات و سەرنجی حیزب و دەسەڵاتی وڵاتانی ڕۆژاوا بەرەو خۆی ڕابکێشێت کە لە کات و شوێنی خۆیدا وەک کارت و لۆبی کەڵکیان لێ وەربگرێت بۆ شەرعیەتدان بە گوتاری بەرگریی ڕەوا.

> هەرچەند ڕژێمی ئێران چوار دەیە پێشتر توانی لەرووی سەربازییەوە حیزبە کوردییەکان ناچار بە پاشەکشێ بۆ ناو خاکی باشووری کوردستان بکات، بەڵام چونکە لەڕووی سیاسییەوە شکستی هێناوە، دەکرێ وەک دەرفەتێک ببیندرێت بۆ حیزبەکانی ڕۆژهەڵات

مێژووی کورد ئاوێتەیە لە خەبات و خوێن دان بە چەشنێک کە ڕۆژژمێری پڕە لە تراژیدیای ژینۆساید و کۆمەڵکوژی؛ ڕەنگە کەمتر گەلێک بەمشێوەیە خاوەن مێژوویەکی پڕ لە ئازار بووبێت بەڵام ئێستاکە خاوەن کیان و دەسەڵاتی خۆیانن. دەشێ هەر تاکێکی کورد لەخۆی بپرسێت هۆکاری هاتنەئارای وەها ڕەوشێک چەندە پەیوەندیی بە هاوکێشەی دەرەکییەوە هەیە و هاوکات چەندە کورد بەگشتی و دەسەڵاتی سیاسی بەتایبەتی تاوانبارە لێی. یەک لە دیارترین ڕەخنەکان کە کۆمەڵگەی کوردی بەرەورووی لایەنی سیاسیی دەکاتەوە، ڕەچاونەگرتنی شێوازەکانی نوێی خەباتە کە خۆدارشتنەوە و ڕیفۆرمی نێوخۆیی دەخوازێت.

هێز و دەسەڵاتە جیهانییەکان بەردەوام لە ڕیفۆرم و خۆ نوێ کردنەوەدان و هۆیە بۆ بەهێز مانەوە و گەشەی زیاتر. ئەگەر حیزب و پێکهاتەیەکی سیاسی بە لەشی مرۆڤ بشوبهێنین، خۆ نۆێ کردنەوەی خانەکانی لەش دەبێتە دروستبوونی پێستی نوێ و ڕێگرتن لە سڕبوون و تێکچوونی لەش کەواتە ڕیفۆرم و خۆ نوێ کردنەوە بۆ پێکهاتەی سیاسی، حوکمی گەشە و بەرگری دێت لە کەوتنە قۆناغی پەراوێز کەوتن و مەرگی

سیاسی.
داگیرکـــەران هـــــــەرکام بەشـــێوازی تایبەتبەخۆیان هەوڵـــی بچووک کردنەوەی کـــورد دەدەن؛ وڵاتانی داگیرکەر بەگشـــتی و ئێـــران بەتایبەتـــی، هیـــچ بەهرەیەکـــی گۆڕانکارییـــان تێـــدا نییە کـــە مافی گەلان بەڕێی ئاشتیدا بدەن و پرسی کورد چارەسەر بکـــەن. بناژۆخوازان و دەوڵەتانـــی ئێران کە وەک دوو ڕەهەنـــدی ڕکابـــەر، شـــانۆگەری دەکەن، لـــە بنەڕەتدا بەرانبەر مافەکانی کورد یەکهەڵوێست و یەکشـــێوە بیرکردنەوەیان هەیـــە و لە تەنگەژەکانـــدا تاوانەکان دەخەنە ئەســـتۆی یەک. قۆناغی چارەسەریی کێشەی کورد لە ژیانی سیاســـیی دەسەڵاتی ئێستای تاراندا چارەســـەر نابێت و نەتەنها دەسەڵات، گۆڕانکاری و ڕیفۆرم لە خۆیدا ناکات، بەڵکو تا دێت گوشارەکانی سەر گەلان چڕتر دەکاتەوە. کاتێکیش دانوســـان لەگەڵ حیزب و لایەنی سیاســـی دەکات کە گوشـــاری لەسەر بێت و پاش کۆتایی هاتنی گوشارەکان، لەژێر هەموو بەڵێنەکانـــی دەدات و وەک نەریتی ڕابردووی درێژە بە سەرکوتکاری دەدات.

نوخبەی گەنج و سەرکردایەتی

خەباتی حیزب و دەسەڵاتی سیاسیی کوردی بە بەراورد لەگەڵ دەوڵەتێکی وەک فەنلاند لە دوو ویســـتگەی جیاوازدا جێ دەگرێت بەڵام ســـتراتیژیی هەردووک لەپێنـــاو کەرامەت و خۆشگوزەرانی و بەگشتی خزمەت بە خەڵکە. دەکرێـــت بە ڕەخســـاندنی دەرفەتی زیاتر بۆ چینی گەنجان و ژنانی نوخبەی لێهاتوو، نەک هـــەر وزە و بیری نوێ بێتە مەیـــدان بەڵکو توانای دەسپێشخەریی هزری نوێ (iniative) لە خەباتـــی ئەمڕۆییدا ئەزمـــوون بکرێت؛ بۆ نموونـــە پێنج لـــە گەورە بەرپرســـانی وڵاتی پێشکەوتووی فەنلاند ژنانی گەنجن، هەروەها لە وڵاتێکی بەهێزی وەک بریتانیا لە ماوەی ٥ ســـاڵدا ٣ هەڵبژاردن بەڕێوە چووە و بەگشتی، ڕەوتی دارشـــتن و پەسەندکردنی یاسای نوێ لە وڵاتانـــی بەهێز و دیموکڕاتـــدا، خێرایە و یاساکان بەپێی پێویست بەردەوام دەگۆڕێن و لە سۆنگەی دیموکراسیەوە جێگۆڕکێ بە هزر و چینە جیاوازەکان دەکریت.
ئەگەرچی ناوەڕۆک و ستراتیژیی خەباتی کـــورد، بە وڵاتانی ڕۆژاوا پێوەر ناکرێت، بەڵام دەتواندرێت ڕەهەندی خەباتی سیاسیی کورد لە هەمان چوارچێو و شێوازی کاری سیاسدای خـــۆی دابڕێژێتـــەوە. پێویســـتە جێگۆڕکێی کاراکتەرە سیاســـییەکانی حیـــزب و لایەنی سیاسی لە ســـەرجەم بەشەکانی کوردستان، بـــە چەند کەس قەتیس نەمێنێتەوە و کەڵک لـــە وزە و هـــزری چینی تازەپێگەیشـــتووی نوخبە وەربگیرێت. بەرهەمی گرتنەبەری وەها سیاســـەتگەلێک، جگە لە دەستپێشـــخەری لە ئەزموونی هزری نوێی خەباتی سیاســـی، دەبێتـــە هـــۆی دەرکەوتـــن وەک لایەنێکی دیموکراتیـــک، کە هاوتای یاســـا و ڕێســـای دەســـەڵاتی دیموکراتیکی جیهانی ئەمڕۆیە. ڕەوتـــی سیاســـیی ڕۆژهەڵات بە ســـەرجەم بیـــرە جیاوازەکانییـــەوە، تینـــووی ڕیفۆرم و پێداچوونەوەیە بە تاکتیک و ستراتیژییەکانی بەرانبـــەر دەســـەڵاتی ناوەنـــد و لـــە پێناو بەرژەوەندیی نیشتمانی؛ بە کۆتایی هێنان بە سیاسەتی خۆپارێز (محافظەکار) و نەریتی و بە کەڵک وەرگرتن لە زانســـتی جیلی نوێی نوخبە، خۆ نوێ بکاتەوە.

بەرهەڵستکارانی ئێرانی و هاوپەیمانیەتی کورد

زیاتـــر لـــە هەرکاتێک گوشـــارەکانی ســـەر دەســـەڵاتی ئێران زیادی کردووە و چەندین بـــەرەی سیاســـی و بەرهەڵســـتکاری کـــۆن و نوێـــی دانیشـــتووی ئەورووپـــا و ئەمریکا، چالاکییەکانیان چڕتـــر کردووە و ئامادەکاری بۆ پاش ڕووخانی دەســـەڵاتی ئێستای ئێران دەکەن بەڵام، سەرجەمیان بە هەمان چەشن

و مێشکی دەسەڵاتدارانی ئێستای دانیشتووی تاران بیر دەکەنەوە و بڕوایەکیان بە پرسی کورد و مافەکانی نییە. تەنانەت هەندێک جار سیاسەتوان و ڕۆژنامەنووسی دیاری نێو بەرهەڵستکارە ئێرانییەکان، زمان، کلتوور و هەبووەکانی نەتەوەی کورد کەم دەنرخێنن، یان بایکۆت دەخەنە سەر داواکاریی گەلی کورد کە ئەمە خۆی پەیامێکی ڕوونە بۆ پاش هەر گۆڕانکارییەک لە ئێراندا و هێمای درێژەدانە بە سیاسەتی دەسەڵاتدارانی ئێستای ئێران لە داهاتوودا.

دەسەڵاتی سیاسیی کورد، کاتێک دەتوانێت ئامانجەکانی بپێکێت کە تواناکانی خۆی و دوژمن بناسێت و خوێندنەوەی هەبێت بۆ ستراتیژییەکانی بەرانبەر. بۆ زانینی جوولەی داهاتووی دەسەڵاتدارانی ئێران، پێویستە ئاوڕ لە پێشینەی بدرێتەوە و بە چاوخشاندن بە کارنامەیدا، دەکرێت فام بکەین کە هیچ دەرەتانێک لە چارەسەریی پرسی کورد لە داهاتووی دەسەڵاتی ئێستا و داهاتووی ئێراندا بەدی ناکرێت. سەرەڕای ئەوە، هێندێک لایەنی سیاسیی ڕۆژهەڵات، بەیناوبەین دانیشتن لەگەڵ نوێنەرانی تاران دەکەن و هاوپەیمانێتی لەگەڵ ئەو بەرهەڵستکارانە واژۆ دەکەن کە هێمایان دیموکراتیکە بەڵام یەک ڕوانگەیان بۆ پرسی کورد هەیە.

وەها سیاسەتگەلێک لەلایەن حیزبی کوردەوە، ڕەوایی دەداتە کلتووری لە سەرەوە ڕوانین بۆ ئێتنیکەکانی دیکە، لەلایەن دەسەڵاتی تاران یان ئۆپۆزسیۆنی فارسی دانیشتووی دەرەوە و هەڵوێست و سیاسەتی ئەم لایەنانە. بەگشتی، سەرجەم چین و بەرهەڵستکارە ئێرانییەکانی ئەورووپا و ئەمریکا

> **داگیرکەران هەرکام بەشێوازی تایبەتبەخۆیان هەوڵی بچووک کردنەوەی کورد دەدەن؛ ولاتانی داگیرکەر بەگشتی و ئێران بەتایبەتی، هیچ بەهرەیەکی گۆڕانکارییان تێدا نییە کە مافی گەلان بەرێی ئاشتی‌دا بدەن و پرسی کورد چارەسەر بکەن**

هەوڵ بۆ پێکهێنانی دەسەڵاتێکی فارسی سێکۆلار دەدەن کە جیاوازیی ڕوانگەیان، سێکۆلاریسم و جیاکردنەوەی دینە لە سیاسەت کە پاشان وەک دیارییەک بیدەنە نەتەوەکانی دیکە، ئەگەرنا لەبواری ئێتنیکیدا هەمان سیاسەتی ئێستای ئێران پەیڕەو دەکەن.

بنەماڵەی دەسەڵاتداری ڕابردووی ئێران هەوڵ بۆ گرتنەوەی دووبارەی دەسەڵات دەدات و لەلایەن میدیاکانەوە بە چڕی و زیاتر لە هەر چینێکی بەرهەڵستکار زەق دەکرێنەوە؛ وەها ڕەوشێک لە داماویی گەلانی ئێرانە و هۆکاریشی ئەوەیە کە تا ئێستا جێگرەوەیەکی بەهێز نەیتوانیوە وەها شەرعیەتێک بداتە خۆی. تا پێش خۆپیشاندانەکانی خەزەڵوەری ئەمسال کە هەژاری هۆکاری بوو، خواستی سیاسیی بڕێکی زۆر لە گەنجانی ئێران بۆ ئازادیی جلوبەرگ دابەزیبوو بەڵام ئێستاکە، گرفتی پیشە و برسیەتی، بووەتە خواستی یەکەمی گەلانی ئێران. بناخە و مێژووی خەباتی لایەنی ڕۆژهەڵاتی کوردستان پتر لەوەیە کە پەلە بکات لە هاوپەیمانبوون لەگەڵ ئۆپۆزسیۆنێک کە سەردەمانێک دەستیان بە خوێنی کورد سووربووە و لە ئێستاوە نایانهەوێت مافەکانی کورد و ئێتنیکەکانی دیکە ببینن. ڕەنگە لە ئەگەری یەکگرتنی سەرجەم لایەنە سیاسییە کوردییەکان، هاوسەنگییەکان بگۆڕێن و ئەوکات بەرهەڵستکارە ئێرانییەکان وەخۆ کەون بۆ خۆ نزیکخستنەوە لە هاوپەیمانیی بەهێزی کوردی، چونکە کورد ئەزموون و قورسایی سیاسیی بەهێزتری هەیە لەنێو پێکهاتەکانی جوگرافیای سیاسیی هەنووکەی ئێراندا.